

RIGÓ BÉLA

KIS TUDOMÁNYUNK NAGYKORÚSÁGA

Komáromi Gabriella: Lázár Ervin élete és munkássága

Egy éve jelent meg az alábbi írásom a Gyermekkönyvek vonzásában című esszé és tanulmánykötetben. A Pont kiadó Komáromi Gabriella 70. születésnapját ünnepelte meg velem. Lipóczi Sarolta és szerkesztőtársai Gombos Péter, Pompor Zoltán kitűnő tematikát és imponáló szerzőgárdát hoztak össze, Szávai Ilona pedig egy vonzó, sok területen használható könyvvé formálta az elég heterogén anyagot. Azt hittem, több szempontból fontos mondandóm bekerült a szakmai nyilvánosságba, és még a megjelenése előtt elkezdődött egy könyv recepciója. Hangsúlyozom: a magyar gyermekirodalom legjelentősebb kutatója írt monográfiát a magyar gyermekirodalom legjelentősebb alkotójáról. A könyv* hamarosan meg is jelent. Nyugodtan hihettem, írásom elérte célját.

Mint sokszor, most is tévedtem. Hogy erre rájöjjelek, ehhez is egy ünnepi alkalomra volt szükség. Szeptember 15-én Lázár Ervin emlékházat avattak Sárszentlőrincen. Az idő gyönyörű, a ház muzeológiai remeklés. (Külön szerencséje, hogy hátsó udvara közös a Petőfi házával.) Az avatásra színes, érdekes, emberszabású műsort sikerült összehozni. (Az államtitkár például azt mesélte el, hogyan lett ő – sajnos csak majdnem – Ervin keresztkomája.) Az életművet ismertető előadás is dicséretre méltó. Majdnem.

Az esemény után a média visszhangot bogarászva bukkantam rá erre a tudósításra a *Hirado.hu*-n: Nagy Gábor költő, irodalomtörténész méltatásában arról beszélt, hogy a kortárs irodalomértésből hiányzik Lázár Ervin regényének és novelláinak „értékelő figyelembevétel”, pedig Lázár Ervin a magyar próza legjobb hagyományaihoz köthető;

Ekkor döbbsenem rá arra, ami már a helyszínen feltűnhetett volna – minden kvalitása ellenére – a szakmát reprezentáló szónoknak még nem jutott el a tudatáig az egész Lázár életművet reprezentáló monográfia. Ebben ugyanis félsszáz oldalt találhatott volna a hiányolt témáról, és ami még fontosabb, a negyedszáz oldalas Lázár Ervin-bibliográfiában kibogarászhatta volna, melyik Lázár könyvről ki írt gondos elemző kritikát vezető napilapjainkban, folyóiratainkban. A névsorban éppúgy szerepelnek jeles tudósok, mint hasonló-

Komáromi Gabriella: Lázár Ervin élete és munkássága, Osiris Kiadó, 2011.

an jeles íróársak. (Például Szakonyi Károly, aki pár méterrel odébb elábrándozva hallgatta Nagy Gábor szavait.)

Egy ilyen volumenű tudományos munkát – akár egy ilyen ünnepi alkalommal is – lehet bírálni (én is megtettem), de nem lehet figyelmen kívül hagyni. Valaki azzal mentegette Nagy Gábort, hogy egy tavalyi (egyébként érdekes és színvonalas) előadását hozta el ide, és nem volt ideje mondandóját újragondolni. Ha így van, az még rosszabb. Ha ezt következmények nélkül meg lehet tenni, az egy tudományterület lefokozása. Szorongva gondolok arra, hogy a Komáromi Gabriella tiszteletére készült kötet milyen nyilvánosságra számíthat, ha a Lázár Ervin monográfia a halhatatlan író hívei számára sem kötelező olvasmány. Ezért is kértem meg a nagyobb hatósugarú Fordulópontot, adjon újra nyilvánosságot írásomnak, amelyről csak a születésnap comagolást fejteném le, és néhány ügyetlenül fogalmazott mondatomat javítanám ki benne.

Ünnep és ünnepelt

Nem pusztán ünneplésről, sokkal inkább igazságtételről van szó. Komáromi Gabriellát meg kell követnünk minden méltánytalansáért, amely őt érte pályájának utolsó szakaszában, vagyis akkor, amikor már egyértelműnek tűnhettek érdemei. Persze, nem mi okoztunk maradandó sérelmeket neki, de mi (is) hagytuk, hogy mások ezt tehessék. Még azt sem vettük észre, hogy közönyösségünk vagy óvatosságunk (értsd: gyáva-ságunk) lényegében a mi végső megítélésünkhöz is precedenst szolgáltathat: ma Magyarországon a gyermekirodalom kutatásában felmutatott minden teljesítményt csak az övéhez lehet mérni, leértékelése tehát sokakat (sokunkat) devalvál.

Nem akarok ünneprontó lenni, de nagyon is konkrét dolgokra célozgat-tam. A gyakran a szükséges önvédelmi agresszió minimumára is képtelen ünnepelt egész – egyébként egyértelműen sikeresnek mondható – életpá-lyáját pofonok kísérték. Ezek azonban nem egyformán fájtak.

A legkönnyebben elviselhetőek azok az ütések lehettek, amelyeket egy szakma nevében kapott (velünk együtt). Mifélenk gyerekirodalom bármi-lyen szintű kutatásáért nem járhat Széchenyi-díj, de még ösztöndíj sem. Az utóbbit a különböző szakmai területek hűbérurai osztották maguknak és hűbéreseiknek. Hogyan tarozhat közékük valaki, akinek a kandidátu-si disszertációját sem lehetett szabályosan elfogadni, mert a témához ő ér-tett egyedül. Kis hazánkban előtte ugyanis nem szerzett még senki tudomá-nyos fokozatot gyermekirodalom-történészként. Ezt ugyan akkoriban nemcsak a két Németországban tartották volna elképzelhetetlennek, ha-nem a kis Finnországban vagy a nagy Szovjetunióban is. Ezeken a helye-ken – merőben különböző szempontokból – fontos volt a jövő, a gyer-mek-kultúra finanszírozása stratégiai beruházásnak számított. Nekünk

ma sincs jövőnk, csak egyre fényesebbre gyarapodó múltunk. Ha valaki úgy vélné, túlzok, az magyarázza meg, hogyan kaphattak/nak nálunk irodalomtanári diplomát, akik soha sem tanultak gyermekirodalmat. (Képzeljük el: egy általános orvosnak nem tanítanak gyermekgyógyászatot, emlékezzen saját gyermekbetegségeire!) Komáromi Gabriella ennek az értékrendnek a világában harcolt ki magának viszonylagos megbecsülést, amelynek köszönhetően lett tanszékvezető, különféle főiskolai, egyetemi grémiumok tagja, sőt egy ciklusra még főigazgató is. Időben doktorált, kandidált, habilitált. Amit nem érhetett el, arra szakmáját nem tartották méltónak.

A fájdalmasabb pofonokat éppen ettől a „szakmától” kapta. Volt köztük véletlen baleset. Rátapostak, mert észre sem vet-

ték. Hogy ne általánosságban beszéljek, lásunk egy friss (tavalyi) példát: „Hogy a könyvkiadást, a gyermekirodalomét sem kíséri szemmel egy értékszempontú kritika, az megint csak az intézményrendszer működésének zavarát mutatja. Már ne is említsem, hogy (tudományos) *gyermekirodalom-kutatás pedig szinte egyáltalán nem létezik*, (kiemelés tőlem R.B.)

pedig ennek kellene megadnia a kortárs kritika elméleti alapjait.” Szóval Komáromi Gabriella munkássága sem rossz, elavult, stb. csak éppen „nem létezik”.

A mondat szerzőjét most nem szeretném név

szerint tetemre hívni, ő csak a jól bevált mantrát ismételte. Ezzel nemcsak bátorságát tudta demonstrálni, de felmentést is adott magának bizonyos tények kötelező ismerete alól.

Komáromi Gabriella teljes életművének szóló súlyos támadásokat is átélhetett. Körülbelül egy évtizede ifjú titánok falkája kíméletlen támadásokat intézett a hazai gyermekirodalom addigi kutatói ellen. A területüket akarták megszerezni nem az etika, hanem az etológia törvényeit követve. Természetesen a korábbi legnagyobb tekintély, Komáromi Gabriella lett elsődleges célpontjuk. A modern irodalomtudomány nevében támadtak, a politikai közbeszédből átvett személyeskedő gorombáskodások nyelvi eszköztárát használva. Fő célpontjuk a Helikonnál 1999 és 2001-ben megjelent *Gyermekirodalom* című kézikönyv volt (Komáromi Gabriella volt az összeállítója, legfontosabb szerzője), amely erényeivel és hibáival pontosan tükrözte a szaktudomány akkori szintjét, művelőinek összetételét. Egy igazi – tisztázó és megtisztító – műhelyvita áldás lett volna az

*...előtte nem szerzett
még senki tudományos
fokozatot gyermekirodalom-
történészként...*

egész tudományterület számára. (Én például már korábban jeleztem a kiadónak, hogy saját fejezeteimet át akarom írni a harmadik kiadás számára.) Ám érvek ütköztetése helyett csak egyre durvább támadásoknak lehattünk tanúi. Ma sem értjük, miért.

Mint egykori résztvevő óvatosan fogalmaznék. Az egyetemi oktatás anyagát is képező kézikönyvről a vita során készültek tanulságos hibalisták is, ám ezekben szintén sok hibát lehet találni. És ami fő: az ítélet teljesen elszakad a vádpontoktól. Nem javítást, újragondolást, újraírást követel, hanem kiseprűzést. Hiszen – a fő támadó szerint – ebben a könyvben egyetlen egy helyes állítás sem található. (Ő is tudja, hogy egy ilyen szöveget kitalálni sem lehet. De fő, hogy pofon vágjuk az ellenfelet, amire saját táborunk tapsolhat.) Ráadásul – ítéletét hitelesítendő – pozitív példaként emlegetett egykori főiskolai jegyzeteket, amelyek közvetlenül politikizálva képviselték a kora Kádár-kor, sőt a Rákosi éra szellemiségét. De a harc logikája szerint minden inkább, mint Komáromi Gabriella. Az egész hadjárat mára kifulladt. A kézikönyv többé nem jelent meg, de sem a vezér, sem követői nem tudtak azóta sem egy „Anti-Komáromit” összehozni. Komáromi Gabriella nevét viszont sikerült hosszú távra befeketíteni. Ezért is nagyon fontos, hogy most nem az ő lezárt (és egy lendülettel leírható) életművéről, hanem új művéről beszélhetünk, amelynek erényei (és még gondolatébresztő hibái is) magukban rejtik a folytatás lehetőségét.

Téma

A tudományos művek szakmai súlyát, jelentőségét már előre behatárolja a témaválasztás. Egy igazi – már előre közfigyelemre méltó – feladat önmagában ajándék. Nem hiába szoktak marakodni jeles kutatóink egy-egy nagy életmű körül az előnyös pozíciókért.

Lázár Ervin életműve a legfontosabb téma, amelyet a magyar gyermekirodalomban ma megtalálhat valaki. Bármilyen csoda, mondjuk, Weöres gyermekverseinek kincsesára, az csupán egyik része a költői életmű egészének. A Pál utcai fiúkról is elmondhatjuk, hogy a világirodalomban is látható pályát futott be, de Molnár Ferenc életművében ez csupán egy jelentős kitérő. Lázár Ervin azonban a meséinek köszönhetően lett az, aki. Az már megint csak a téma ajándéka, hogy Lázár nem pusztán meseíró. Annak ellenére sem, hogy ma már egyre biztosabban tudjuk, ő volt legnagyobb meseírónk. (Nagyobb, mint Benedek Elek vagy Móra Ferenc, pedig az ő szövegtengereikhez képest mennyiségileg jóval szerényebb az életműve.) Lázár Ervin író volt (írónak meg költő), aki gyereknek és felnőttnek (gyakran mind a kettőnek egyszerre) írt, mesélt. Ha a szövegek minősége alapján ítélkezünk erről, akkor bátran mondhatjuk, hogy a két korosztálynak egyenlő igénnyel alkotott. Ha az olvasók körének nagysá-

*Kártyázó gyermekek. Ismeretlen belga kiadó, 1925
(Jánoska Antal és Horváth Ferenc humoros képeslap-gyűjteményéből)*

gával mérjük teljesítményét, akkor megállapíthatjuk, hogy Lázár „fel-
nőtt” műveinek sok ezer „rajongója” van, gyerekkönyveinek pedig sok
millió. (Köztük nagyon sok felnőtt.) Ha egyszer bekövetkezik a Lázár-
próza igazi felfedezése, azt is a halhatatlan meséskönyvek presztízsének
köszönhetjük.

Nagy íróról írni hálás feladat. (Jeles irodalomtörténészeink kemény
presztízsharcokat folytatva könyökölték ki maguknak, ki írhat könyvet,
mondjuk, József Attiláról, de a legutóbbi évtizedek klasszikusaiért is be-
indult a verseny.) Lázárért is fognak még sorba állni. Most már könnyebb
dolguk lesz a szerencséseknek, Komáromi könyvéből rögtön kiderül, mi-
lyen műveket érdemes az írótól elolvasni, és kinek a véleményét érdemes
idézni hozzá.

Komáromi Gabriella pedig ettől kezdve arról ír monográfiát, akiről
akar. Mostani műve minden szempontból elsőrendű referenciaanyag ki-
adó, könyvtár és mecénatúra számára. (Ha a kultúra mezejét nem sújtják
további előre nem látható katasztrófák, akkor Komáromi Gabriella követ-
kező vállalt feladata egy Janikovszky Éva monográfia lesz. Ebben szintén
izgalmas kérdések várnak megválaszolásra: hogyan találja meg egy későn
induló író pillanatok alatt a világsiker receptjét, hogyan felejt el ugyanő
tudását húsz év múlva, és mindent újrakezdve hogyan tud mégis – stílu-
sát megőrizve – „lírai” publicisztikát írni egykori gyermekolvasóinak.)

Zsíros ütés. Schöbel, Ausztria, 1902
(Jánoska Antal és Horváth Ferenc humoros képeslap-gyűjteményéből)

Kompetencia

Nem mindegy, kinek mire van jogosítványa, kitől miben fogad el a szakmai közvélemény ítéleteket, ki milyen témában tud érvényeset mondani.

Komáromi Gabriella kompetenciája az egész gyermekirodalomra kiterjed. (Talán a gyermekverssel foglalkozott kevesebbet, de ezt a teret is inkább udvariasságból engedte át a nála ambiciózusabbaknak.) Ebben akár egyedülállónak is mondható. Ha valaki végignézi ama Gyermekirodalom kézikönyv szerzőgárdáját, gyorsan rájön, hogy a legkiválóbbak is más, rokon területekről kerültek ide. (Lásd: Boldizsár Ildikó „mesekutatót”, vagy Nagy Attila „olvasáskutatót”). Ráadásul a gyermekirodalom elméletének művelői a gyakorlat valamelyik részterületéről verbuválódtak. (Saját példám: én szerkesztőként kerültem képbe. 1975-ben sodródtam a Móra Kiadóhoz, '95-től szerkesztem a Kincskeresőt.) Komáromi Gabriella is úgy kezdte, hogy hajdanán „legkisebb ugrifülesként” rábízták a gyermekirodalom oktatását a kaposvári tanítóképző főiskolán. Elkötelezettségét akkor bizonyította, amikor tanszékvezetőként nem hártotta másra ezt a kissé lenézett feladatot. Évtizedek szívós munkájával – rég túllépve az oktatás igényeit – felépítette tudásának rendszerét, kialakította módszertanát. Így jutott fel arra a szintre, hogy nyugodtan kimondhassuk: Lázár Ervin gyermekkönyveinek nála nincs, és még egy darabig nem is lesz autentikusabb tudósa.

Egy életmű csak saját korának koordinátarendszerében válik érthető-

vé, értékelhetővé. Ugyancsak Komáromi Gabriella ismeri legjobban a magyar gyermekirodalom aranykorának elkönyvelt évtizedek alkotóit és alkotásait. Tudja: Lázár kikkel versenyezve lett a legnagyobb. Ebbéli tudásával nehéz konkurálni, sok ezer, sőt sok tízezer könyvoldal kásahegyén kellene magunkat keresztülrágni hozzá. De a jelen és a jövő kutató nemzedékei éppen az ő elvégzett munkájára alapozva juthatnak könnyebben célba.

Ám ez a monográfia nemcsak a gyermekíró Lázárt kívánja feldolgozni. Olvasóit biztos kézzel vezeti végig a nagy mesemondó felnőtt könyveinek labirintusain.

Mint különleges érdeklődésű diák, tanár, szerkesztő, kritikus és irodalomtörténész, ennek a kornak történetét aktívan, befogadó értelmiségiként élte végig Komáromi Gabriella is. És azt is láthatjuk, hogy a rá mindig is jellemző különleges szorgalommal maximálisan igyekezett behozni esetleges hiányosságait. Ezzel együtt a Lázár életmű „felnőtt” részéről kialakított véleményét tekintve ő csupán egyike az autentikusoknak, aki (néha túlzott) tisztelettel odafigyel a még autentikusabbakra. (Bár a Lázár-kanonban igazán meghatározó ítések egymás véleményét korántsem ismerik annyira, ahogy Komáromi Gabriella saját szintézisében most összehozta őket.)

Ami az írói életmű háta mögé vetített kultúrpolitikai korrajzot illeti, abban a könyv olvasói jobban teszik, ha saját ismereteikre támaszkodnak.

...nem nagyon érintették meg a politika praktikái...

Hibák

Tulajdonképpen letudhatnánk kifogásainkat néhány közhellyel, átadva magunkat a szülinapos hangulatnak. De ezzel devalválnánk dicséreteinke, mert ha semmi sem rossz, akkor a jónak sincs hitele.

Egy monográfus kétféleképpen hibázhat: vagy rosszat írt bele a könyvébe, vagy jót hagyott ki belőle. Ezúttal az utóbbi a nagyobb baj. Jelenleg Komáromi Gabriella az egyetlen, aki Lázár mögé hiánytalanul oda tudta volna rajzolni a Lázár-kor különleges teljesítményekre képes mesemondó csapatát sajátos mesevilágaikkal. Csak a példa kedvéért: ha az édesapja által tervezett és épített szülői házból kikergetett Komáromi eleve pontosabban értette Lázár nosztalgiáit az intézőnek jutó kúria iránt, akkor ugyanúgy értette volna a szülőföldjéről hozzánk ebrudalt Tordon Ákos

réztoronyvári (érsekújvári) gyermekkorának hangulatos történeteit. (A „deklasszálás” szóban a hatalmi kényszert hangsúlyozom, külön tanulmányt érdemelne, hogyan védekeztek az áldozatok, fokozatosan felemelkedve arra a szintre, ahonnan letaszították őket.) Mándy locsoló kocsijának érzékeny ismerője talán arra is magyarázatot tudott volna adni, miért maradandóbb olvasmány-hőse a jeles írónak manapság Csutak, mint az inkább a filmvásznon továbbélő Minarik. De Komáromi Gabriella kiválsón tudott volna különbséget tenni a Csukás, a Tarbay-féle médiamesék technikai között, sőt arról is lett volna mondanivalója, hogyan mesélt (versben és prózában) Kormos István vagy Szabó Magda, és hogyan nem mesélt soha mentora, Janikovszky Éva. Mert közöttük volt Lázár Ervin primus inter pares! És a különbséget ugyanúgy eldöntötte az, hogy mit mesélt, mint az, hogyan mesélt. (Titkos reményem: egyszer még Komáromi Gabriella összehozza ezt a hiánypótlást.)

Ami a szövegben felfedezett hibákat illeti, ezeknek jó része összefügg a kompetenciákkal. Mint már jeleztem, a mára történelemmé vált politika nem Komáromi Gabriella erőssége. Ő ma sem érti egészen a három T-nek, a Kádár kor öncenzúrára épített cenzúrájának mechanizmusát, amely pontosan lerajzolható pályát járt be a véres diktatúrától a rendszer végelgyengüléséig. Csak egy példát kiragadva: ő úgy érzi, hogy a Jelenkor 1958-as indulásakor és 1965-ös főszerkesztő-váltáskor írt „kötelező beköszöntő” szövegek modalitása hét esztendő alatt sem változott”. Pedig a helyzet ég és föld. ’58-ban még akasztottak nálunk, ’65-ben pedig már a legvidámabb barakk voltunk, ahol nagyban építettük a gulyás-kommunizmust. Épp ezért volt muszáj ’58-ban kijelenteni, hogy a „kulturális életben ránk váró feladatokat” csak „a munkásosztály oldalán” járó értelmiségi hajthatja végre. „...a munkásosztály oldalán állni pedig egyet jelent a párt politikájának elismerésével és követésével”. Ez a direkt alárendeltség-vállalás (a perek évében) azért egészen más, mint a ’65-ben beígért „szocialista arculat”. Ezzel csupán megnyugtatni kívánta Szederkényi Ervin azokat az elvtársakat, akik Tüskés Tibort kirúgták, benne bízhatnak. Aztán csendben építette tovább a Jelenkor jellegzetesen szuverén arculatát.

Az öncenzúra műhelyeiben alkatrészként használt alkotók hamar eloptak. Szerintem Lázár elsősorban nem azért menekült el az ÉS-től, amikor a tördelés után végre érdemi beleszólást igénylő feladatot kapott, mert a lapért hátukat tartó főnökök nem mertek lehozni néhány általa javasolt kéziratot, hanem inkább azért, mert első vonalban ő ütközött az írókkal, és hiába mondta nekik, nem ő találta ki a Varsói szerződést, a tiltáshoz ő is személyesen hozzá lett kötve. Lázár különben elég pontosan tudta hol húzódnak a közölhetőség határai. Az ő túrt-támogatott szövegeivel ritkán volt probléma. Egyszer még tudatosan provokált is, amikor

egy katonai pályázatra megírta a két, ávóssá lett parasztgyerek tragédiáját. Egyikük lelövi „kulákbérenc” apját és a testvérét is. A provokáció érdekes (ugyanakkor jellemző) eredménnyel zárult: a bíráló bizottság nem volt hajlandó a pályaműre reagálni.

Szögezzük le: Lázár meséinek világát nem nagyon érintették meg a politika praktikái. Ha Komáromi ebben a kérdésben tájékozottabb, legfeljebb azt tudta volna pontosabban megrajzolni, miért menekült az újságíró a szépirodalomba, a szépíró a gyermekirodalomba. És talán választ tudott volna adni a legtalányosabb Lázár problémára: miért jelentkezik egy volt gazdatiszt gyereke újságíró szakra 1954-ben. (Talán mert Sztálin halála után, Nagy Imre pünkösdi királysága alatt illúziói támadhattak a társadalmi nyilvánosságot illetően? Vagy?)

Problematikusabbnak érzem, hogy Komáromi Gabriella (éppen ő) kritikátlanul átvette másoktól azt a – kultúránk szempontjából tragikus – tévhitet, hogy gyermekírónak beállítani valakit, az valamilyen leminősítés. (Lázárt már első gyerekkönyvének kritikusi sem akarták „a gyermekirodalom területére száműzni”). Irodalmunk nélkülözhetetlen napszámosságait még meg lehet érteni. A „felnőtt” irodalomban benne éltek, gyermekkönyvet pedig esetlegesen (legtöbbször családi okokból) vettek a kezükbe. Így történhetett meg – ez Komáromi Gabriella elemzéseinek egyik legdöbbenetesebb üzenete – hogy éppen A Négyszögletű Kerek Erdőnek volt a legkisebb kritikái visszhangja. Egy ilyen remekmű szerzőjének nem lehet megsimogatni a buksi fejét, ugyanakkor a kétszintű kommunikáció elemzésénél nem lehet számításon kívül hagyni az alsó (gyermek) szintet, ám ennek a szintnek követelményei nem egészen világosak ítészeink fejében. Vagyis Komáromi Gabriella némi fölényérzettel nézhetne le azokra, akikre – téves értékrendjünkkel együtt – felnéz. Amíg ez gesztus, addig üsse kő, de sajnos – mint láthattuk a hiánylistánál – ez a kisebbrendűségi komplexus belejátszik a monográfia belső arányainak kialakításába.

Hasonló okokra vezetném vissza a Komáromi Gabriella kissé cirkalmas, ám mindig megérthető szövegeibe időnként beépített demonstratív „tudományos” mondatokat. Pl.: „A Csiszegj-csoszogj, Ézsaiás! című művében ...úgy mesélt el egy történetet, hogy közben az emlékezés első síkjának képeit rávetítette.” Komáromi Gabriella mondatát – konkrét utalások hiányában – nehezebben értjük meg, mint magát a novellát. Ab-

*...monográfusok
szakmai ártalma,
hogy beleszeretnek
tárgyukba...*

ban ugyanis két történet van, az egyik egy éjszakai kaland, egy bővérű, férjes, gyermekes asszonnyal, a másik pedig egy lassan történetté kerekedő találkozás egy – a hőshöz vonzó – diáklánnyal. Az első történet képei folyamatosan be-bevillannak a főhős emlékezetébe. Ez a divatos flash-back technika, amellyel Lázár is kísérletezik. Ám ezt azonnal „lázárervinessé” alakítja: a főhős akarata ellenére a két idősík keveredik, értékrendjük szembesül, így az első gyorsabban lezárul, a második pedig reményt keltően indul el valami felé. Egy teljes értékű magyarázat természetesen nem két sor, de egy monográfiában nincs helye – még szakmai terminológiával álcázva sem – félmegoldásoknak. Nem elég felismerni egy formai eszközt, nem árt – főleg a nem beavatott olvasó számára – tisztázni hogyan, mire használja az író.

*...valódi „fordulópont”
gyermekirodalmunk
kutatásában...*

Hasonló a probléma az olyan mondatokkal, mint pl. „A kisfiú meg az oroszlánok metonimikus történetlanc, formaszervező elve időbeli, oksági.” Odáig rendben van, hogy egy mesének (mint a legtöbbnek) időbeli és oksági a formaszervező elve. A metonimikus történetlanc értelmének megfejtéséhez szintén kellene némi konkrétumokkal támogatni az olvasót.

Mennyiben metonimikus ez a történet, milyen mértékben kortünet vagy sajátosság ez az ábrázolásmód. Értem, hogy annak idején

Komáromi Gabriellát az ilyen típusú tudományosság nevében támadták. Úgy érzem, most előre menekülve védekeznek. Szerintem fölöslegesen.

Még egy kifogásolni valót megemlítenék. Monográfusok szakmai ártalma, hogy beleszeretnek tárgyukba. Ez néha zavarja őket a tisztánlátásban. Lázár a '90-es évek végén meghatódik, amikor tódulnak az estjére (Szegeden) az érdeklődők. „Egy kicsit megijedtem: lehet, hogy szeretnek? Hogy szeretik az írásaimat?” Komáromi Gabriella ezt úgy kommentálja „íme egy szorongásos alkat viszonya a sikerhez”. Szeretettől elfogult szemmel nem látja meg, hogy Lázár azért boldog, mert a '90-es évek elején át kellett élnie a siker ellenkezőjét: könyveit nem vették, nem olvasták. Barátja kisfia fogalmazta meg így: „Ervin bácsi, te kimentél a divatból”. Akkor cserélték le a Berzsián és Dideki új kiadásából a Réber illusztrációkat, de csak az idő tudott segíteni a bajon. Pár év múlva szülővé érett gyermekolvasóinak előző nemzedéke, és ők a Réber rajzokat is visszakövetelték. Komáromi Gabriella eszével tudja ezt a problémát, de a szívével nem tudja elképzelni Ervint sikertelennek.

Erények

A legfontosabb érdemeket röfre is mérhetjük. A kéziratban vagy félszáz oldal a csatolt bibliográfia. Ami Lázár Ervin életművéből fontos, azt Komáromi feldolgozta és hozzáférhetővé tette. Lázárnak van esélye, hogy sokáig marad klasszikus, számosan fogják még kutatni, és közben áldani Komáromi Gabriella nevét, aki elegyengette számukra az utat, amelyen úgy suhanhatnak, mint egy autósztádán. Főleg akkor érzik át ennek áldását, amikor a 2011 után következő feldolgozatlan időszak recepciójában keresgélnek majd valamit.

Még nagyobb érdemeket szerzett utódai szemében Komáromi Gabriella, amikor megírta Lázár Ervin életrajzát. A teljes anyaghoz képest túl terjedelmes ez a biográfia. Szerzője megpróbálja ezt indokolni, hitet téve az írói életrajzok fontossága mellett, de semmi sem indokol ilyen arányokat, csak az eredmény. Komáromi Gabriella – mindent egybevetve kiváló művén is túlmutatva – nagyot alkotott ezzel az életrajzzal. Az elmúlt évtized legjelentősebb író monográfiáját, Ferencz Győző Radnótiját is több kritika érte, miért az életrajz volt számára a legfontosabb, hiszen – lévén maga is érzékeny költő –, számos vers újraértelmezésével és ezeknek az értelmezéseknek elméleti alapjaival is megajándékozhatott volna bennünket helyette. De Ferencznek is igaza volt. A szövegileg nem túl terjedelmes Radnóti életmű továbbra is bárkinek rendelkezésére áll, ám most nyílt először lehetőség, arra, hogy valaki dolgozhatott az eddig kegyeletből vagy egyéb okokból elzárt dokumentumokat felhasználva ezen a nagyon fontos témán. Az eredmény igazolta a monográfust. Most Komáromit is igazolja.

Mondhatjuk azt, hogy ez a Lázár-életrajz megtámogatva az író nemrég kiadott Naplójával lerakta a további kutatások számára az alapokat. Azt is hozzátehetjük, hogy az eredmény közös érdem. A gavallér író megajándékozta majdani monográfusát. A polcokon, a fiókokban és főleg egy méretes katonaládában ez a rendetlen bohém példátlan precizitással összegyűjtötte életének és alkotásainak dokumentumait. Komáromi Gabriella érdeme, hogy nem elégedett meg az ajándékkal, hanem az önkínzásig terjedő szorgalommal ellenőrizte a talált információk hitelét. És ami még ennél is fontosabb: megkereste Lázár életének fő- és mellékszereplőit, az ő birtokukban levő anyagokkal kiegészítette a sajátját, kifaggatta őket emlékeikről, végül pedig (ez volt talán a legnehezebb) megnyerte őket, hogy a cél érdekében beleírhasssa a könyvbe intim titkaikat is.

A könyv többi erényét már érintettük a kompetenciáról szólva. Egyetlen élményemről szeretnék csupán még beszélni. A Lázár-életműben változva születtek és jelentek meg a gyermek- és a „felnőtt” könyvek. Könyvnyű kiemelni különbségeiket, hiszen egy jó író pontosan be tudja célozni

Fekete Péter. Ismeretlen kiadó, 1904

(Jánoska Antal és Horváth Ferenc humoros képeslap-gyűjteményéből)

elképzelt közönségét. Ugyanakkor sokkal nehezebb kimutatni az azonoságokat. Számos kiváló elemzést találunk ebben a könyvben, ám amikor eljutottam Komáromi Gabriella párhuzamos történetehez, megint alapvető igazságokra döböntem rá. Gondolatmenetének igazolásához Komáromi párhuzamba állította A fehér tigris című regényt A Hétfejű Tündérrel. Ugyanígy került egymás mellé később a Csillagmajor és A Négy-szögletű Kerek Erdő. Az első párosban egy merész (ám sikertelen) írói szándék dokumentuma kerül az első elementáris sikerkötet mellé. (Talán ez döntötte el, hogy Lázár nem akart elsődlegesen visszatérni a felnőtt közönséghez.) Komáromi Gabriella ugyanakkor meggyőzően kimutatta a két mű rokonságát is. A második páros az életmű két csúcsa. Természet-szerű, hogy számtalan párhuzam feszül és kifeszíthető a két pólus között. Ez a fejezet önálló könyv terjedelmet is megérdemelne. De a szakavatott kéz, amely egymás mellé tette őket a demonstrációs asztalon, tiszteletet parancsol akkor is, ha például a Csillagmajor jelentőségét nem helyeznénk A Négy-szögletű Kerek Erdő szintjére.

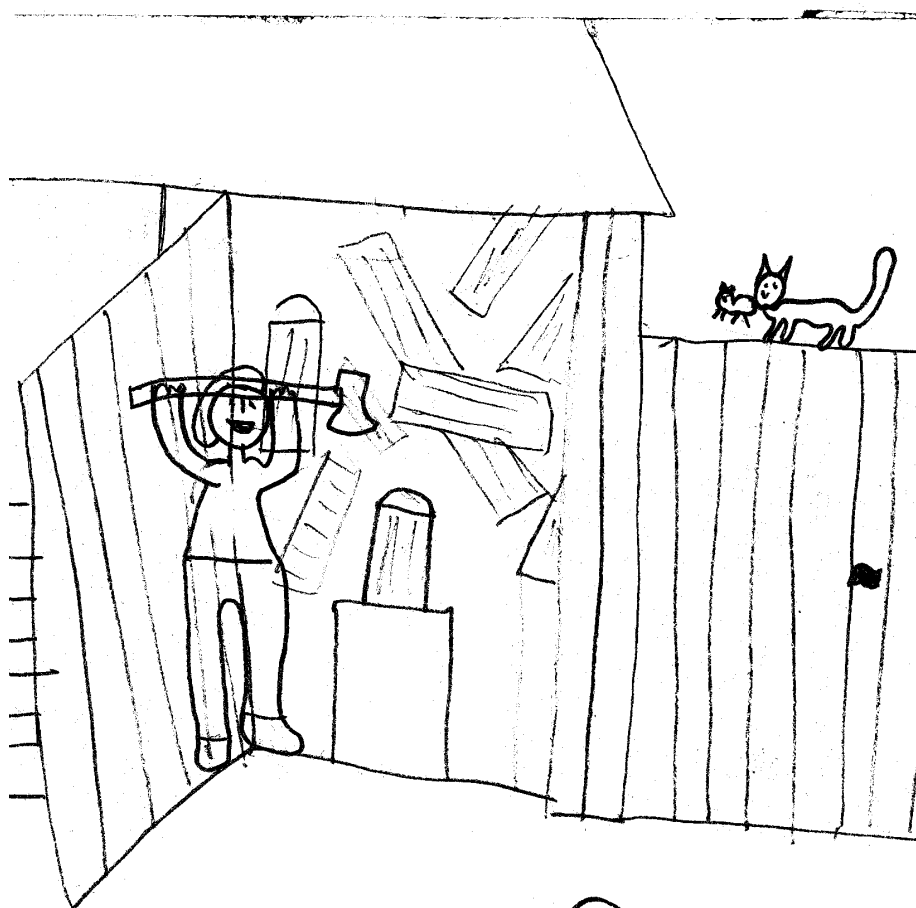
Konklúziók

A Lázár Ervin életművel (meg)birkózó Komáromi Gabriella példát mutatott kollégáinak. Műve valódi „fordulópont” gyermekirodalmunk kutatásában. Megszületett az első monográfia, amely egyúttal az alapku-

tatás nehéz feladatát is magára vállalta. Nemcsak az elvégzett filológiai munkát értékelhetjük benne, módszertanilag is mintának tekinthetjük, hiszen egy írói életművön belül demonstrálja a gyermek és a felnőtt irodalom közti párhuzamokat, ellentéteket. Várható sikere azt példázza, hogy a mércét mindig magasra kell tenni. A többi már – mint tudjuk – tehetség és szorgalom kérdése.

Ezt a példát külön figyelmébe ajánlom egykori támadóinak: értsenek belőle. Én is megértem őket, sokkal jobban, mint gondolnák. Analógiák után kutatva eszembe jut, hogy a 19. század második felében fellépő ifjú olasz operakomponisták szintén falkában támadtak rá Verdire, akinek tekintélyét nyomasztónak érzeték. Pár évtized elteltével azonban éppen az ő hangadójuk, Arrigo Boito írta költői szépségű librettóit az Otellohoz és a Falstaffhoz. Ehhez a reményteli megbékéléshez Komáromi Gabriella még példát is mutat munkájában: „Lázár Ervin életében nem jelent meg olyan könyv, amely a már sok kötetet számláló oeuvre-rel párbeszédet kezdeményezett volna, és a további kutatások kiindulópontja lehetne a halál pillanatától. Utólagosan akár furcsállhatjuk is az irodalomtudomány és a könyvkiadás adósságát, hiszen kismonográfiák tucatjai jelentek meg kortárs írókról. Már Lázár halála után látott napvilágot Pompor Zoltán doktori értekezése A hétfejű szeretet címmel. (Budapest, 2008, Kiss József Kiadó.) Az első könyv, amely az író munkásságáról szól. A hagyomány és újítás prózapoétikai problémái felől közelítette meg Lázár művészetét. Megkísérelte leírni (sőt modellezni) a szövegvilág működési eleveit. Kutatta a művek világképi elemeit, keresztény értékvilágát; és megpróbálta kimozdítani Lázár műveit abból a száműzetésből, amelyet irodalmunkban a gyermekirodalmi kánonhoz való tartozás jelent. Munkáját többször is idézem majd – egyetértve vagy polémikusan, de mindenkor a fiatal kutató komoly teljesítményének kijáró tisztelettel, ha éppen kétségbe is vonom előfeltevéseit vagy állításait.”

A kölcsönös tisztelet lényegében nem kerül semmibe. Ám – megfosztva a gorombaság páncéljától – nehezebb szembenézni az igazsággal. De muszáj. A tudományokban gyakran lehetünk rendszerváltás (paradigma-váltás) tanúi. A tudósok új generációja nálunk sokszor a – valaha irigyelt – fejlett nyugati társadalom- és művészettudományok eltanult divatjait kéri számon a riválisnak tekintett elődöktől. Többnyire joggal. Ám az új eszmék hirdetői rendszerint összetévesztik a tudomány művelését a lecfelemeléssel. Az eltanult elméletek egy ottani valóságból eredeztethetők. Az itteni tanítványok tudásából akkor lesz tudomány, ha sikeresen alkalmazzák hazai területeken. Kissé távoli példával élve: a legpompásabb karib-tengeri horgászfelszereléssel sem lehet kardhalat vagy cápát fogni a Balatonban. De itt is csak akkor számíthat halásznak, ha kifogtál valamit. Például egy ilyen monográfiát.

Király Ágota (11 éves) rajza